

Szepes Erika

Magyar Antaiosz

(Gondolatok Konczek József *Vogul szigorlat* című kötete kapcsán)

Kapcsolódások

A görög mítosz Antaiosza, a természet elemeinek, Poszeidón tengeristennek és Gaia földistennőnek a gyermeke, rettegett, legyőzhetetlen hős volt: minden közelébe kerülőt elpusztított. Egyetlen méltó ellenfele volt csak, a nagyerejű Héraklész, akinek hatalmas testi erején felül egy mélységes titok tudása is megadatott: tudta, hogy Antaiosz csak addig legyőzhetetlen, ameddig talpa a földdel érintkezik. Ezért küzdelmük közben igyekezett elszakítani Antaioszt a megtartó szülőanyától, Gaiától, és amikor sikerült felemelnie, Antaiosz erejét veszítve összeroskadt.

Hogy mi köze Konczek Józsefnek, az ősi magyar múltat megidéző *Vogul szigorlat* költőjének a görög mitikus hőshöz? Természetesen az azonosítás egy olyan metafora, amelynek lényegét, létjogosultságát a kötetegész elemzésével lehet feltárni.

A kötet nyitóverse, a *Hazáim* már megadja az első fogódzót a mitikus metaforához: *Hazáim* címen felsorolja mindazokat a helységeket, ahol hosszabb időt töltött, és ahol élete meghatározó élményeit átélte. Magyarnándoron kezd, ahol született, és Szombathellyel zárja, de mi már ennél tovább látunk a kötet végigolvasásának idején: a *Hazáim* verset – hosszas megmunkálások után – 2008-ban véglegesítette; és mi tudhatjuk-tudjuk, hogy most ismét, évek óta, Magyarnándoron él. Az őt kibocsátó föld visszavárta, itt volt képes újjászervezni több okból szétzilálódott életét. Konczek akkor képes élni, ha Magyarnándor földjét tapodja lába, ha levegőjét szívja. De az idáig vezető úton, mint a mesebeli fiúnak (a mesének természetesen létezik a Konczek-költészet szempontjából oly fontos mitikus gyökere) több próbatételt kellett kiállnia.

A legnehezebb és legfájdalmasabb próbatétel a

szembesülés a korábban példaképként tisztelt nagyokkal. Legelsősorban a már az iskolában idolként elébe állított Petőfivel, akinek nem világnézetével, indulataival, céljaival vitázik, hanem a megszólalás módjában, az emberi tartás másneműségében. „Én nem vagyok lángoszlop. Fáj a hátam” – kezdi, de a versmenetben kiderül, hogy ugyanazok a kínok szorítják, ugyanúgy a népért kíván tenni, mert „saját fájdalma és öröme” – a nép öröme és fájdalma is. A vallomás:

„Magyar vagyok. Velem szólj –
hogy békét az anyaölből, hogy in utero pacem...”
– szól a krisztianizált ország szakrális nyelvén. De visszaérkezik Szent István és Mária országából „a regösökhöz, a szép szavúakhoz, a költő néphez”, és az ómagyar nyelvhez (6. old., a továbbiakban az arab számok mindig az oldalszámokat jelzik). Mert onnan indult, hogy vándorlása során megismerkedjék a latinitással és más európai civilizációk nyelvével, kultúrájával (orosz szakos volt, jól tud franciául is).

A lángoszlop-szerep elvetése nem Konczeknél fordul elő először. Az a Weöres Sándor küzd ellene hevesen, aki a *XX. századi freskó*-ban fordul népéhez, ugyanolyan erős indulattal, mint Petőfi *A XIX. század költőihöz* (talán még a két kiemelt századmegnevezés sem véletlen). De indulatának iránya más: megveti a hamis jelszavakat ordító, önmagukat felgyújtó, azzal utat mutató lángoszlopokat. Miközben „Felhőkakukkvár (...) Lakói (..) nem értik, mi történik velük, nem látnak az éjszakában, jajgatva vergődnek a szeméten, (...) van, aki lát közöttük, / és szurokban kuporog és meggyújtja magát, hogy azzal is lássanak: / kétségbeesett világosság, eleven fáklya! // Páran rámutatnak: 'Ni, a bolond, / szurokba mártotta

magát és elhamvad, // ahelyett, hogy menteni segítené! / Mások kiáltják: 'Az ő fényénél látunk!' / és még gyorsabban húzzák-vonják a törött lomokat. // Mit látnának? mit mutatna nekik az eleven fáklya? / a törmeléket és a trágyát..." A fáklya minden kérdést elhárít:

„Ha kérdik őt, felel:

'Ne fontoskodj!' Ajkát biggyesztve szól: 'Ne fontoskodj!'

Harmadszor is azt mondja: 'Ne fontoskodj!' s elhallgat.

Az eleven fáklya körbe szalad és ordít:

'Hallottátok-e: ne fontoskodjatok!

E két szó a nektek röpített ige, e két szó a Nagy Könyv,

e két szó, mely a világ rángását feloldaná!"

Weöres lángoszlopa önfeláldozó – fölöslegesen az. Nem kiált jelszavakat, éppen hogy ellenük emel szót. A kor, amelyet Weöres éppen ekkor ért meg, harsogott a hamis, uszító és az egész világot elpusztító jelszavaktól. A nép vezérletére hivatott „legfőbb szó” tudása bombasztá, fontoskodássá vált. Nem Petőfi vált korszerűtlenné, hamissá – a szerep változott. Petőfi, a lángoszlop – Weöres zseniális látomása rá is vonatkozott – fiatalon égette el ön magát. Konczek megérte felnőtt és idősödő korát: fájó tagjaiban hurcolja egy nép fájdalmát. Tenni akar érte, halk szóval, békében. (Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy ifjú korában Konczek, hevesebb vérmérséklettel még idézni tudja Petőfi buzdító szavait: „A néppel tűzön-vízen át!” – mondja *A ludditák* című Burns-parafraízisban, 153.)

Másik költőelődje, akitől bár sokat tanult, de magatartásban, költői attitűdben azért áll távol Konczektől, mert a lángoszlop-szerepet folytatja, sőt költő-istenképzetté magasítja: Nagy László. Két verset is szentel neki ebben a kötetben. Az első már címében is pöröl: Menjete át a hídon – mondja az alcímbe feltüntetett szerelmeseknek, szemben a Nagy László-i „Ki viszi át...?” pátosszal. „Az idő szelidül, hidak épültek, átívelnek egymáshoz két partról a hidak” – mondja Konczek. Folytatja: „... együtt mentek át a túlsó partra, gyalog. // Lesznek majd, akik a vízen járó Krisztusról

mondanak nektek példát. (...) De ti csak nyugodt kijelentő módban éljete, menjete a hídon.” (kiem. Sz.E., 71). A másik vers már nem csupán utalás, intertextus, hanem kemény ítélet: Nagy László szobra.

Gúnyos-súlyos szavak:

„Az, aki áténekelte magát az emlékező valóságba, / aki átteremti, átszerkeszti magát, mint a csodát”, és: „maga mint óriás / áll minden tengeri kikötő bejáratába, / lenn a szabad hajókon a maga jelét látja.”. Az egyszerűen kimondott ítélet: „Kívánta a pózt.”.

Szarkasztikusan: „Olyan korban élt, hogy a szüzek imádkoztak / mámorokba merülő fogaiért.” (168).

Nem a lázadó indulatok, jobbító szándékok hiányoznak Konczekből, csak a fölöslegesen érzett pátosz. József Attila-versekhez készített intertextusai is vallanak arról, hogy szíve-lelke egy a forradalmár költőével, és tisztelettel, követő szándékkal fordul a mindig fegyelmezetten fogalmazó nagy előd felé. Egy ízben idézi is a „Légy fegyelmezett!” verskezdetet. A *Majd az éjszaka* vers József Attila nagy éjszaka-verseit idézi, a *Téli éjszaká-t*, melyet mottóval is jelez, és a *Külvárosi éj-t*, de a szövegtestben az *Eszmélet*-ből, az *Ódá-ból* is vannak intertextusok. Konczek igazán érti, hogy „itt a szenvedés belül” és „kívül a magyarázat”, s fájdalmában magyar emberhez méltóan nem „rinyál”, hanem „a semmi ágán vacog”. Ez a 2005-ös centenáriumra írott mű pontosan reflektál a verse születésének korára, körülményeire, a fölöttünk terpeszkedő bankvilágra, és az *Eszmélet*-et parafrazálva megszületnek ezek a sorok: „Hej, öntudatból veretett fegyvernek / olvadt arannyá visszaszületése!” (157-158).

Nem idegen hát tőle a Petőfi-fájlalta népi alávetettség, a József Attila-megénekelte éhség; mindkét motívumnak hangot adnak versei. A korai, a gyermek- és ifjúkori élmények személyesebb indulattal mutatják a hiányvilágot: „kenyér is volt, cirkusz is volt” – mondja a kenyérért sorban álló tapolcaiak közt kitört

verekedésre (59); regölő szövegben köszönti a szegények képviselőit a *Megérkeznek a koldusok*-ban, mély empátiával a koldusok nyomora és a tetves gyermek iránt. A regölés műfaja mélyebb régiókat hoz felszínre: a múltba vetítéssel alkalom adódik nagymama felemlegetésére is (31). Hajdan ifjú forradalmár lelkesedésében, ha jelszavakat nem is kiabált, de képalkotásában jellegzetesen forradalmi motívumokat választ, még természeti jelenségeknél is: „A szélbe foszlott felhők, / mint a janicsársapatok rongyai” (60).

A szenvedéssel, erőszakkal szembeni tiltakozása a későbbi versekben is hangsúlyos. A *Varjakká tévő* (182-189) a délen zajló háborúk miatt megrendüléssel szól, a vészhelyzet szimbólumává téve a baljósan káromó madarakat:

„..."

s mint szárnyakból összeállt morajló malomkerék,
mely mindent elnyel,

örli a levegőt ez a madársapat, a varjaké.

Rajzolja a széjjel hulló levegőre szétporló arcot és akaratot...”

De amit az ember elpusztít, annak rendbetevésére is – meglepetésszerűen – a madarak hivatottak, mert képesek felülkerekedni, a szó fizikai értelmében, a földön alattuk feltornyosuló romokon: „a vasrúddal eltört kezek, lábak, a csont, a bezúzott arc / és a fölnyársalt test égre fagyott kínjait, az üvöltözést, / enyhén füstölgő / romok közt, ahol a varjak, mint sárba ledobott sötét gyapjúkendő (...) igen, a világi tavasz borongó alakulatai” (181-182). E népi haláltáncra emlékeztető versben a szimbólummá tett madarak felsorolása (könyvek madarai – Corvinák, fájdalmas levelek madarai – Szilágyi Erzsébet madara és a nyomában a posta logójává tett holló, a Mátyás-címer hollója) után az azonosítás alapját is megadja, Nagy László *A város címere* című versére utalva: „feketék, mint a katona, aki új maszkban, a félelem lábain előállt, / a friss háborúban a réműletre, / minden kiszemledhető változatba elkóborló varjúnépnek példák”. A zárlatban kimondva: „Haj, varjak és hollók, fekete ármádiák / e mohos indulatoktól hadi érzékű térségeken”.

A kötet legfőbb jellegzetessége – amit a cím is jelez – a mai és az ősi együttes megélése. Amiként

már a koldusok érkezését is regöléssel adja hírül, úgy tekint mitikussá tett önmagára, ha háborús emlékek közt találja magát, úgy lényegül át mitikus csodaszarvassá, s úgy látja a tankot vaslántalpu házacskának:

„futhatok én, futhatok,

csodafiú-szarvas,

abból sarjadott

Konc királynak drágája,

aknák között széles réten

futhatok, futhatok

...

aki abból foganik,

haj, regő, rejtem,

vasházacska nem bánthatja,

farkas őtet nem eszi,

vaslántalpu házacska

őtet nem zaklathatja”

(kiem. Sz.E.,27-28).

Ősi költéssel és mítoszokkal, korábbi és kortárs elődökkel való kapcsolat adja a magyarázatot a különös *Vogul szigorlat* címre, amelyben a Vogul a mitikus ősi, a szigorlat a mai Konczek vizsgatétele az életből.

A Vogul szigorlat **kettős világa**

A vogulok (ma már igen kicsiny lélekszámú, legfeljebb 5000 lakost számláló, saját megnevezésükkel: manysi) nép nyelvének egyetemi tanítása kizárólag az olyan ritka diák esetében hoz nyereséget, mint amilyen Konczek, aki a nyelv mögött egy – rokonnak tudott – nép ősi kultúráját is megismerni kívánta. Ezért – a gyakorlati haszon hiánya miatt – helyezheti a szigorlatot felhőmagasba: a földtől eltávolodva, a mai valóságra felülről nézve, benne – felülről – az ősi rétegeket is felismerve kap különös, kettős nézőpontot. Elegendő-e egy ilyen szigorlat ahhoz, hogy megismerje filogenezisét, múltját, saját helyét ebben a világban; „vogul szigorlatban magamat én kitanultam? / Magamat a jóra?” (13).

E felülnézetben társává lesz a repüléssel maga bővülte napocska, akivel együtt teremt társává váló életeket. A regöléssel létrehozott „bajnok gátfutó szarvasünő [a csodafiúszarvas párja]... / űzött lány, Erika” mellé társulnak a kopaszra nyírt fejű

katonagyerekek, akik Erika nevét énekelve [a náci induló] mentek a halálba; felülről látja a mezőn dolgozó asszonyokat; a vogul világot megismerve keresheti a vogul istent, a Világügyelőt, aki „megmondhatja, mi hogyan lehetett, / mi hogyan lehetne, / mi hogyan lenne jó, / hogyan legyünk” (15) az ősi isten etikáját megvalósítani a mi világunkban.

Koncsek számára – szemlátomást – a természet élete, a mezőgazdasági munkák termékeny végzése a legfontosabb. Ennek érdekében űzi a szavak mágiáját archaizáló műveiben a vogul szövegelemlékekre, J.G. Frazer híres művére és Róheim Géza gyűjtéseire támaszkodva. A természet termőre fordításához az analógiás mágia minden praktikáját űzi: az erotikus költészet szimbólumaival bűvöli elő a világ minden létezőjének szerelmét (21), az apotropaikus (bajelhárító) mágia tiltó tabuival távolítja el az ellenséget („Farkas nem eszi, / farkas nem eszi.”). Mindezeknek az ősi szövegeknek a megalkotásához tudós módjára él a mágikus szövegek repertoárjával: az ismétléses alakzatokkal (refrének, szóismétlések 21-23), alliterációkkal („kezébe kis kapát / kicsi lovat, szekeret, / kicsi anyát, / védekezést, / kicsiláb futást , 23), imperatívuszokkal, értelmetlennek tűnő, de a szómágiában ismerős, a figura etymologicá-ból eredeztethető szóhalmazokkal – szóbokrozatásokkal („Ragya se ragyogj, / dal dalmahodj, / halma halmahodj”, 22). A bő termés érdekében, a rontások elűzéséért „Május mezei / erőmmel védekezem / köröttem vicsorgó rémeim ellen”, 23).

A *Vogul szigorlat* regölős-mágikus hangjával megteremti költészetének egyik fő vonulatát, a mitikusat. A mítosz, Konczek széleskörű ismeretei révén, felöleli a görög mítoszt (Gaia mondja – az istennő, akit én a jelképes Konczek jelképes anyjának mondok, 24), a sumer-akkád szerelmi költészet mitikus hangját (*Reszkető arca türelmes tűzben*, 100-101, *Föld voltam még*, 102, *Szulammit szá(ja)mba vétele*, 92).

Mitikus *Az én vadalmafám* is (162): az égtől a föld alatti gyökerekig terjedő világfa ez, mennyei-evilági egyszerre, körülötte rajzanak a három mitikus égtáj élőlényei, és emléke is elég ahhoz, hogy a költő dühét lecsillapítsa („Már nincsen itt a fa, / akit én nem felejtettem el, / s most fáradtságom azokon

a gyökereken át / beleszorog, beleolvad a földbe.” 162).

Aki ilyen mélyen él benne a mítoszban, az megküzd a mítosz létéért – és aki ilyen mélyen éli meg a valóságot, az megküzd a mítosz ellen. Ennek a kettős küzdelemnek a megvalósítása a *Hegyi értekezés* (171-181), amelynek mottója e dialogikus játék lehetőségének okos magyarázatát adja. Juhász Ferencről idézi Konczek: „Az ember nélküli természetben nincs szörny. (...) A szörnyet ábrázoló ember a szorongást, a sivárságot, a rettegést, a bűnt, a gonoszságot, az elbutulást, embertyomorító depressziós hálót (...) csak behelyettesítő látvány-képekkel, emlékezet-fossziliákkal tudja kimondani.” A szakszerű tudományos magyarázatot a hegy gyomra felől jövő azonosíthatatlan, behatárolhatatlan ködfüst-pára-robaj jelenségekre nem tudják elfogadni. Értelmük és félelmük váltakozva válik úrrá rajtuk, s minthogy a sárkány a megfoghatatlan-tárgyiasíthatatlan félelmek mágikus-mitikus megtestesítése, a konklúzió bizvást lehet ez: „Soha nincs legyőzve a sárkány.” (177). Ezzel rögvest szembesül egy másik mítosz a Sárkányölő Szent Györgyről: ha megölte, akkor mi van odafönt?

A játéknak látszó, de jó pszichológiai és mítoszelméleti alapokon összeállított felelgetőst fiktív sárkányének-töredékek egészítik ki, ismét a mágikus szövegek teljes kellékárának felvonultatásával – de ez már a játékos Konczek villanása.

Antaiosz olykor kényszerűen elszakad Gaiától

A magyarnándori kisfiú a vidékről különféle városokba, végül Budapestre kerül. Ezt az életpályát az általam kulcsversnek tartott *Gyalogút* című vers íveli át, amely minden városi élményét a vidékről szemlélve ítéli meg. A kulcsvers kulcsmondata: „egyetlen faluhatár az egész civilizáció”. Ha a civilizáció határolja a falut, körbeveszi, akkor ennek az életegésznek a közepe a falu. A vers így folytatódik:

„S még jó, ha kalapáccsal törhetek diót,
miközben egyszerre élek meg öt-hat világot.”

Mik a megélt világok? „Vagyok tölgyfa [természet], holdtörténet [mítosz], habos tej [életadó falusi

élelem], gépszalag [városi gyár] és virágminta [népművészet].” Ennek a heterogén létezésnek jósol – számára kedvezőnek tartott – jövődőt Konczek: „valahol egyszer nem lesz más, / mint elszállt hónapok után is gyalogút, / és déli harangszó is lesz és kozmikus piros cseréptető”. Az egyértelműen derűs falusi képből csak a „kozmosz” jelző az idegen test: a saját látomásán elandalodott Konczek – némi öngúnnal – ezzel a modern szóval rántja vissza magát a valóságba.

A *Tavaszi emlék* (8) egy bámulatosan tisztán felidézett emlékkép, középpontjában a vidéki fiú által csodált Makrai bácsival, aki a két karjára tetovált angyalokkal büvöli őt, naptól bearanyozva. Makrai bácsin kívül az a pék emelkedik az imák magasába, „aki jó kenyéret gyárt”, a jó kenyér pedig megérdemli a szerelmes odaadást (17). A *Vasházacska* regőlőben elmesélt történetekből kitetszik a meghatározó falusi szemlélet, a vidéki képlátás: a harci eszközöket addig még nem látott gyermek számára a harckocsi „vasházacska”, amiben „buksi fiúk ültek”, a vasból való elefántnak ormánya is van, mert a gyermek még tankot sem látott. A szembesülés velük – illetve a bombázó gépek által kidobált, a célt megvilágító fényfüzerekkkel – karácsonykor történik: „Fénylő karácsonyfa / nekem világítja, / nekem felragyogja / a meghalást, / hogy én ne legyek, / ringanak fentről / iszonyú kisbabák.”

[A versnek, ha jó, anélkül kell megidéznie a kort, amikor keletkezett, hogy megadná időpontját, és a szerzőről úgy kell személyes képet adnia, hogy a szerző nem mutatja be önmagát – szoktam tanítani.] Ezt a verset napra pontosan lehet datálni – 1944 karácsony –, a szerzőről világosan tudható, hogy falusi kisfiú, aki háborút még nem látott. A költő, a tiszta források költője, csodafiú-szarvasként futna ki ebből a világból, s a regösének azért fakad fel belőle, mert átérzi: önmagát csak úgy mentheti meg, ha egyé válik közösséggel, annak öregeivel, Makrai bácsival, saját apjával (24 – 26).

Konczek, az idegen világokból menekülve, mindig csodaszarvas-fiúvá válik, így érzi menthetőnek a *Cantata profana* és a *Szarvassá vált fiú* (Juhász Ferenc 'époszának' hőse) örökségét. A város és a falu ellentétes elemei egy másik műben is szembesülnek: a Nagyapám őrzi az erdőt címűben

(34-35), amely a népdal gyönyörű motívumával kezdve („Zöld erdőben...”) eljut a régi, tiszta világot őrző nagyapáig: „Az én nagyapám engem őriz, / csodafiú-szarvast, / erdőn átfutó, / mezőn átfutó csodafiú-szarvast”. Eljut az apotropaikus ráolvasásig: „Farkas nem eszi, / farkas nem eszi, / regő rejtem.”. És ami elől ismét menteni kell: láncos talpú, bokrokat-embereket gázoló vasházikó.

A háború és a gyermekkor múltán elkerül különféle városokba, ahol már az építkezéstől is elborzad: a sorozatban készült kockaházakat, a tető nélküli épületeket „nyomoréknak megszült házaknak látja”, és fejnélküliségük a Contergan-bébikre emlékezteti. És rögtön tovább gondolja: a beavatkozás a természetbe csak torzulásokat eredményezhet: „Fogamzásvédők nemzette fejtelten tenyészet, kockák” (*Levél a városból*, 46). Kitér a fogamzásgátlók ellen (124).

A városi emlékképek közül azok a pozitívak, amelyek a hatvanas évek romantikájában, közös munkában fogantak (*Sócsillag*, 57). Mindazt, ami jó, egész életében a városon kívül találja meg: beszédes egy „intése”, jóra nevelő szövege:

„A sarkadon guggolva üldögélj,
a várossal szemközt, a forgalom
ezüstje zengjen messze, mint a dél,
s ahol a csendes délután
a lombokkal borong.”
(kiem. Sz.E., 121).

Tisztaságot, ősiséget védő hangja – a nagyapjától örökölt „csendőrző”, „farkasűző” indulat – teljes erővel tör ki belőle *A falurombolások idején* (115), amely versben a térkép szimbolizálja az imádott tájat, a „vonító idő” a gyermekkort, a múltat, és egy ököl a falupusztító gonoszt (mögötte látjuk Ady pars pro toto-val jellemzett gyűlöltjeit: „Hé, nagyurak, sok rossz, fehér ököl...”): „Ököl van a térképen. / Előtte skálázik, vonít a megszegyénített idő, / az ártatlan állat, a lehelettel melengedett isten...” És a költő, megfélemlítve Petőfit hátrító önmagáról, most fennhangon kiabál: „Én ne hadonászok? / Bokrokhoz, utcazugokhoz futnék. / El akarja törölni az emlékem egy ököl a térképen.”. (Kiabál ő, csak kellőképpen fel kell dühíteni.) A vers a ceausescu-i falurombolások idején született. Vallomása, amelyben egyetlen érzelmes vagy érzelmre ható szó nincsen, csak pusztán tényközlés,

megrendítőbb, mint akárhány patetikus szólam:
„Nincs itt semmi, se bokor, se fű, se utcazug,
se ajtó, / csak úgy, ha jövőm magasságáig és
múltam mélységéig velem, / csak úgy, ha a zajból
felemlhetem a fejem, / csak úgy, ha az, akivel
álmainkat alszom, /még álmaimban is úgy vigyáz
rám, / hogy ne betonbunker boltozza be a hús alatt
az arcom, / s éli velem igazi hazám.” (118).

A haza Konczek számára az anyaföldön túl egyenlő
a magyar történelemmel is. Nemcsak az őszivel,
a mitikussal, de a mai kor felé közeledővel is.
Történelmi ciklusa, a Magya(me)rika bőséges
tényadatot szolgáltat arról, milyen nagy és
jelentős része volt az Amerikába kitántorgott
elődeinknek Amerika építésében, katonaságának
megszervezésében („minket, magyarokat, a harcok
forrasztottak egybe”), bár inkább a szerszámokat,
mint a fegyvereket kedveltük (191).

Jelenti az otthont a félelemben, úzótt állapotban,
elmagányosodásban, és védelemért hozzá fordul,
szinte a panteizmusig kitérülő felolvadással:

„Te arany nap az éjszakában,
őrizd s ragyogd át a hegyet,
s létünk előtti fény varázsa
a mozdulásra kész kezét.”
(95).

Jelenti a természet azt az örök körforgást, ami
nemcsak a növényekben megy végbe, hanem
a folyamatos generációváltással az emberiségben
is. A nemzedékek egymást váltása Konczek
szemléletében különös egybeolvadás is: a rokon
vonások ismétlődése teszi egyenlővé a nagyanyát
unokájával, az egyik legszebb, korai versében, az
Alsótó utcá-ban:

„az anyókák csodálkoznak, amikor az ő
kisleánykorukat
mondják el nekik az unokák,
akik akkor még nem éltek,de azért mindig
beszélnek,
mert hozzájuk is sokat beszélnek.

Lám, így folytatja egymásban mind a saját sorsát,
így létezik egymás fölött egy többszörös szintű
Magyarország”

– írja meg Konczek az időhármasság térré épülését
is. És nem ő volna, ha egy negyedik szint épülését
ne kiáltaná ki jókedvében:

„Jó lenne, ha minden ablakán kilógna három-négy
gyerek.”

(kiem. Sz.E., 43).

A legemberibb kapcsolatba akkor kerül a
természettel, ha benne szüleit leli fel, az imént
látott tér-idő hármasság átélésével. A költő áll a
földön, és tudja, hogy szüleiével érintkezik általa:
„ez itt az édesapám, ez itt az édesanyám, / és én
belőlük való vagyok, / én itt ez a föld, én itt ez a
víz, / én itt ez a levegő vagyok.” (110).

A *Gondoltam* helyzetdal: a költő szülei sírjánál áll.
A vers fájdalmasabb részét anyjához intézi:

„Te voltál az a fiatalasszony, aki menekült a
sáriszapos réten,
mögötted meleg húst, vért, agyat, csontot követelt,
ugatott
és vijjogott a háború.

...

ott vannak lábnyomaid,
fölemelkedik a fű,
átadod helyed az utánad jövőknek,
s te beléhátrálsz, beléiszonyodsz
a lélektelenné váló agyagba,
ahonnan visszanézel ránk.”

(114).

Egy mozdulat is felidézhet egy embert: így látja
újra képzeletben édesapját a költő. És megrendülve
éli át, hogy a felidézett mozdulatot a saját gesztusa
hívta elő:

„Jól esik emlékezniem apámra,
amint ősi szertartások élednek mozdulataiban,
egyszerűen leüti az ásót,
vagy a sapkáját keresi zsörtölődve. Én is így
keresem.

Egyszóval, szinte ő lettem. Birtokba vett...

...

De hát volt, van néha így is.

Amikor befűtve lobog a katlan,
vagy a tördelt, száraz vesszőtől piros
a kiskályha, és megcsillapodik az esztendő
körforgása a gyökerekben.”

(kiem. Sz.E., 144).

Az apa-fiú váltás belesimul az esztendő természetes
körforgásába.

A költőtárástól is azért könnyebb a búcsúja, mert úgy
érzi: megtalálja őt a természetben. Utassy Józsefnek

az egész világmindenséget átölelő panteizmusát jól mutatja egész költészete: saját természetmitológiát alakított ki, így a természet Konczek számára távollétében is megjeleníti az elhunyt barátot.

„... és akkora felhők szállnak a szokolyai rét fölött, hogy beléjük takarózhat az örült április, s olyan Utassy Jóska-hangulat van, mint maga az élet.

Hát ki halt meg? Ki merészel meghalni itt?

Nem leszünk mi soha szomorúak, Dzsó, örökké viríts!

Akár a tavaszi virágzás, akár a kökényvirágon habzó méhek.”

(146).

Aki ennyire csak a természetben van otthon, aki ennyire csodálja élő és élettelen összetevőinek minden megnyilvánulását, hallja hangjait, látja színeit-fényeit, az rendkívül közel kerül az impresszionizmushoz. Nem mondanám ezt neo-impresszionizmusnak, mert bár Renoir képéhez méltó verset ír (147), attól ő még modern költő, akit a természet csodálata vezet impresszionista eszközökhöz. Verseiben tombolnak a színek, madárzajtól szélsűvítésig, a félelem nyüzszítéséig mindent látunk és hallunk – Konczek egy érzelmeinkre ható fogalmi világot épített fel. A *Színkirályok*-szonettciklus (a szonettet rendhagyó módon hosszú sorokban, rímtelenül, szabadversként, csak a szakaszbeosztást megtartva írja): a színek ébresztése, életben tartása és megőrzése egy-egy szubjektív viszonyulással („szeretlek, sárga”), s úgy is beszél ehhez a színhez, mint egy szerelmeshez: „Beölelném titkaimba méltóságodat, / és birtokolnálak, ne fogyj el szavaim közül, / miként a foghatatlanok, az olvadékonnyá váló fogalmak” (150).

A *Szürke* egy szép, terjedelmes, impresszionistákhoz illő szinesztéziát kap: „Őt szólítom elsőnek. A színek pompás királyai közt a száraz szürkét. / A ló színéhez hasonlít. Mert ilyen árnyalatai csak annak / a megrezdülő bőrnek, hullámmozgásnak vannak, amikor / dalokká fogannak a hangtalanság fölött úszó álm-mének, testesen és büszkén.” (148).

Vannak szép metonímiái is ebben az impresszionista ciklusban: „Börzsönyös erdő ősz rőtjébe szönten” – mondja a köznyelvi „őszies Börzsöny rőtje” helyett (151).

Természet, erotika, szerelem

Ha Konczek a természet körforgásában generációk ölelkezését, egymásba öröklődését látja, hogyan pezsdítené érzelkeit minden, ami rügyet pattant, bimbót bont, termést érlel, és állatot szaporít? A nyár határozott pillanatában pontosan fogalmaz: „A látvány alatt moccan az erő, / tetten érhető, / mi szólatatlan még, de mély (...) Tennivalóimhoz lélek is kerül. (...) Mindenesetre gazdagon lobog a fű...” (10). Az *Árnyék*-ciklusban kimutatható volt, hogy épít a mitologizáló-lélekelemző iskolák eredményeire, segítségükkel magyarázza a természet működését. Arról azonban még nem esett szó, hogy önnön testének férfiváérését is az erotikus virágszimbolika képeivel mutatja be. Kedélye, hangulata, szókinccse is a Fairy Spring-et idézi (annak harmadik személyű elbeszélésével szemben első személyben szól): „vagyok én / egészen kisfiú, / s patyolat kis pöcsöm / átmelegszik, / kicsi tökeim átmelegszenek, / rózsásan bozsognak, / mint sötétvörös / pünkösdi két rózsa, / illatosan zsbonganak. / Kinyíló bimbóm, / kicsi bimbóm, / én pünkösdi bimbócskám, / feléd csusszanó, / forduló, jaj, éjem, / oldásom, / valóm, / éjem, / kéjem, / édes tárházam.” (21). S az egyik legszebb, legmeglepőbb kép: „Jaj, magasba dőfött / orgonafürt a vágyam!” (160). Mindig gazdag nyelve, szókinccse ezekben a leírásokban a legpompásabb. Saját bimbózó érzékiségének kiáradását figyeli meg a természetben – a jó termés elősegítésére az analógiás mágia erejét is ezért vették igénybe – „mag /a mélyben, / búza, búza / búza – (...) viszel engem, / búj sz föld alá, (...) magzatos varázsom, / én jó, jó halálom, / búza, búza, / búza ...” A búzamatag a földben – Perszephoné időzése Hadész birodalmában, ezért mondja „jó halálnak” a költő (22). A földbe vetett mag búzát terem, a költő életet hordozó magja gyermeket: itt is megteremti a generációs örök körforgást: „Kisebb fiammá lépjem át / életemet (...) Kisebb fiam, / ágamnak fia...” (23). Fontos neki a generációk következtetése, ezért egyre pontosabban fogalmazza meg: „hiszen szóttan szenvedéllyel akartuk, téptük egymást,

s azt teremjük újjá,

aki majd ugyanígy cselekedhet,

s azon fog érlelődni ő is

belső pezsdülések
és forró követelések után”
(39).

A Perszephoné-magot magából a földre felbocsátó – azaz megszüülő – istenanya így beszél el teherbe esését (a szöveg erősen rokonítható még a sumerakkád termékenységi rítusok erotikus költészetével és ezen keresztül ismét Weöres költészetével):

„Magamra húzlak, nyögödösödvé-lökve,
akaszd belém, szépen rombolj-temess,
ekéd ünnepet, húsvét, te, a hús vétsége, üdve,
szántóvetőm légy, s évi mindenés.

...

Magvető vagy, erős vagy, nagy garral
áraszd az életet, békén haladjál,
és töltsd be örök asszonyi éhségem...”
(24).

A szerelmi szimbolika másik terrénuma a víz, a halak – különösebb magyarázat nem kell hozzá, hogy a vízbe eresztett hal – képben a víz a női, a hal a férfi princípium:

„Igen jó, hogy a beléd merülő idegháló
eleresztette a nehéz halat,
amit egy másik szerelemből
mentettem át, s mely

...

a tiéd lett, te fájdalom-szemű.”
(38).

Rokon képi megjelenítéssel: „De én vagyok az is,
aki a húsodba költözött.” (40).

Izgatóan erotikus verseiben egyszerre szólnak az Innin nászénekei, az *Énekek Éneke*, a magyar virágénekek és Balassi szerelmi lírája, szimbólumait is ebből a közös világkincsből merítette:

„Csípőid nehéz lakatja milyen engedelmes.

Zárj magadba engem. Akárhová húz,
súlyos arcom vonzódik kezedhez.

Földbe nem így vágynak a vasak.

Bálványfej hull így vasvirág nagy szirmaiba.”
(102).

Eddigi szerelmi költészetének – és ez már mély szerelem, nemcsak erotika – betetőzése a *Hallgass rám, szerelem* című vers – jó irodalomtörténeti terminus híján litániának nevezem (miként pl. Weöres *Salve reginá-ját*). Váltakozó hosszúságú, szabad sorokban; a hosszúversnek nem a Nagy László-Juhász Ferenc-féle rokonait fogalmazza újra, inkább Füst Milán vagy az amerikai

hosszúvers (Whitman, Ginsberg, Gregory Corso) folytatásaként születtek, de eltér tőlük az intonációnak a korábbi szimbolikát tovább szépítő imperatívuszaiban. Az első megszólítást a szerelem kapja:

„Szerelem, remegő májusi fa,
minket takarj el, ujjaiddal simogass, a virágbögy
ágakkal.

Iramló történésszel ki vagy te, élénk színek gyors
vándora?”

(A szinesztéziára hajló, erős színű kép jelzi, hogy ismét beléptünk a panteizmus világába.) Majd a második versszaktól a megszólított második személyű megszólítást az absztrakt érzélem megtestesülése, a szeretett nő kapja meg:

„Mélyhegedű vagy te,
aki a szólalást kívánja?

Jaj, ha egyedül maradsz –

Ugye, a dal is te vagy?

Ugye, a játék is te vagy?”

s a további megszólítások már végképp a szeretett nőhöz szólnak (96). A szerelem végtelen hatalmas bennünk testesül meg: „s nincs meg nélkülünk a végtelen határ”. „Mindent mi tanítunk meg beszélni.” A vers – a világirodalomban is ritka – boldog szerelmes versek közé tartozik, magasan repül, mint azok a szárnyak, amelyek a fényt viszik: „fény hussan, mint a szárnyak, ez a tavasz majd minket idáig eldadog.” (96-99).

Konczek számára a szerelem nagyobb, fontosabb érték, mint az élet:

„Tarkóját a tenyerem alá takarom.

Szívemen fektetem sokáig.

Hogy élünk is, az semmiség.”

(159).

A mindent betöltő szerelemmel szeretett asszony halála a végletes egyszerűséget hozza meg a költő számára. Rövid, megállapító mondatok, rövid, egy mondat – egy sor szerkezetben:

„Arcod ablakban,

keretbe zárva,

nem jutok hozzád,

feltettek téged az idő falára,

arcom elsápad,

vacognak a rózsák.”

(104).

A *Kegyelet* kis ciklus minden darabja egy-egy rög a volt asszony sírjába, rövid, felzaklató, önostorozó versek.

„„a tüdő két kelyhes virág”,
mondtam,
s most homlokomat verem a küszöbbe

de jól van, isten, jól van...”
(84).

S az az érzés, hogy a társ nélkül maradt közös otthon idegenné válik, mindenki számára ismerős, aki hasonló tragédián ment keresztül:

„én meghaltam itt, e nyirkos könyvlapok,
a vályogszágú ház, az
elérhetetlen boldogságra kiméretett pár

légköbméter
idegen otthonom
konkrétisége, elgondolkodtató létállapot”
(91).

A barátokhoz szóló versek intimitása, a szeretettel megrajzolt mini-portrék is a költő szétsugárzó érzelmvilágának bizonyítékai (Birtalanhoz: *A rózsabotos barát*, 133; Gyimesihez: *Száraz borokról és egyéb mámorokról*, 134).

Antaiosz megtér Gaiához

A városi léttől megundorodó, emlékeitől a lét folytatásához szükséges felejtés szabadságára vágó költő visszaidézi gyermekkorát, mocsanatlan kapaszkodásait a világban, és boldogságának igazi talaját visszakeresvén, hazatalál szülőföldjére. Magyaránadorban született, a további élethez is az erőt Magyaránador adja. A visszaköltözés elhatározását és beteljesítését először versben írja meg, a *Hazai napok* miniatúráiban. Boldogsága kezdetben határtalan: „Foghatatlan az én kedvem, mint a napfény” – felleli gyermekora ismerőit, asszonyokat, férfiakat, a színeket, az illatokat, de mindenben van valami vészjósló: „nem béke van itt, / hanem a kényszer önvégasztaló nyugalma”, „a bor vízre, az ebéd kenyérré szerényedett”, „folyton kiszakad a háború, / emléke sokáig vérzik”; „Lehet, hogy jó volna madárrá változnom, / és csapkodnom két szárnyal, közben fél szemmel sandítanom / fel az égre, csak nem foglalta el tán / valami a Jóisten helyét?” (194-195).

A változás oly szembetűnő, hogy Konczek, csalódását leküzdve, elhatározza, hogy szociográfiát ír, *Jó napot, Magyaránador!* címen, hogy a műfaj követelményeinek megfelelően megtartsa objektivitását, leplezze elfogultságát. Volt emberi kapcsolatainak jó részét viszontlátja, a tájat, a levegőt visszakapja, ám szociografikus szigorral közli a talált, megváltozott tényeket, amik a viszontlátás öröme ellenére elkészerítik. Egy statisztikai adat 2006-ból: a falu 1200 lakosából abban az évben 6 újszülött és 12 halott volt. A funkciók is megváltoztak: „A magyaránadori vasútállomás épülete – ki van adva lakásnak!” (212). S a hiányok, a leépülések: „A háború előtt több mint kétszáz különböző híd és hidacska vezetett át a szlovák területre, ma számottevően csak három.”. Az okot, sajnos, értjük. De még világosabbá válik a következő közlésből: „A falu a készülő, a magyarokat sújtó szlovák nyelvtörvényt nem érti, fejcsóválva fogadja.” (213). A falu lakói azt is mesélik neki, hogy „1994-ben voltak nemzetközi vásárok a művelődési otthonban, amit most átépítenek. [pedig] sok cég jött el, Szlovákiából is voltak. Az üzletkötésekből származó bevételből járdát és világítást fejlesztettek. Az nagy esemény volt, több éven át.

- És most?

- Most ilyen nincsen.

Semmit se itt csinálunk.” A költő kérdez: „Mi az, ami jobb lett, vagy rosszabb tíz év alatt?

- Jobb itt semmi se lett.” (211).

A hiányok sorra kibuknak: tehén nincs, liba sincs (198-199).

Volt Magyaránadorban valaha parasztegyetem is, öt év alatt úgy százötvenen végezték el, kaptak közhasznú ismereteket. Az egyetem megszűnt. „Eltérő politikai rendszerek is tudták aktivizálni a népet.” (214). Ahogy fokozódik a bizonytalanság, veszélyben a lét, a vallás szerepe egyre nő, a vallásosak többsége katolikus. Ha máshonnan nem, hát a lelki atyától lehet erkölcsöt tanulni. „... egy az Isten. Mindnyájunké. Kimeríthetetlen az Úr kegyelme. Annak, aki felelősséget érez a népéért, annak tudnia kell, hogy sokféleből vagyunk összetéve. (...) Nem a rombolást kell mutatni, hanem hogy más emberek is a jót cselekedhessék szívükben – lelkükben.” (218).

A költő a széles merítésű szemle után így summáz: „Ne legyenek keserű? A rendszerváltás igazi vesztesei a gyerekek. (...) A Magyar Háztartási Panel szerint a hazai félmillió roma a legszegényebb.” (220).

A szülőföldjére, szülőanyjához, Gaiához hazatért Antaios új élményei miatt ismét öklöt lát a térképen, szülőfaluja földjén. Ismét hadakoznia kell. Népeért, földjéért. Ahogyan egyszer idézte: „A néppel tűzön, vízen át!” Nem áll ő perben Petőfi programjával. Másképpen akarja megvalósítani. Írni akar. Nem a kard költője, hanem a láttató szóé.

Azt írtam: Konczek modern költő. A magyar irodalomtudomány szándékosan körvonalazatlan, agnosztikus álláspontja szerint – éppen ezek miatt: személyesség, küldetésesség, a népeért való megszólalás – korszerűtlen, elavult. Bízom benne, hogy egy megújított tudományos – és valóban tudományos, nem csak kiváltságosoknak szóló hermetikus – szemléletben elismerik korszerűségét, felismerik költészetének hatásos, felrázó erejét.

Oláh Máttyás László: Enteriór az angers-i Szépművészeti Múzeumban - olaj, fatábla - 2007

